Слађана М. Цукут[1]
Универзитет у Бањој Луци
Филолошки факултет
Катедра за србистику

УДК 811.163.41`373.21(497.6)
https://doi.org/10.46630/ish.12.2026.37

МИКРОТОПОНИМИ ШИПОВА КАО ОДРАЗ ГЛАСОВНИХ ДИЈАЛЕКАТСКИХ ОСОБИНА[2]

У раду су анализирани микротопоними Шипова, насеља у југозападном дијелу Републике Српске и западном дијелу Босне и Херцеговине, који представљају одраз гласовних дијалекатских особина овога краја. Иако нису досљедне, међусобне супституције вокала *а*, *е* и *о* формирале су гласовне ликове појединих микротопонима, а асимилациони и дисимилациони процеси унутар ријечи рефлектовали су се на локалне називе. Дијалекатске особине који су сачуване у микротопономастикону доносе нови поглед на распрострањеност појединих гласовних појава на овој територији.

Кључне ријечи: микротопонимија Шипова, гласовне особине српских говора Шипова, вокалске супституције, асимилациони и дисимилациони процеси.

1. Микротопоними представљају поуздано свједочанство о времену у коме су настали тако што чувају апелативна значења која су данас непозната савременим говорницима српског језика, а неријетко и мјештанима на територији на којој су забиљежена. Осим тога, топономастичка грађа садржи податке о дијалекатским особинама говора некога краја. Ти подаци понекад су прецизнији од оних који се могу добити на терену приликом дијалектолошких истраживања јер су микротопоними по правилу стар слој лексике који доноси важне податке о историјској фонетици и морфологији (Лома, 2013: 12). Премда микротопонимија не може бити извор за свеобухватна дијалектолошка испитивања нити се на корпусу локалних назива могу заснивати закључци о дијалекту неке територије, неспорно је да се локални говор одражава у микротопонимији, те да она може садржати податке које данас није могуће добити из других извора. Микротопонимија је посебно значајан извор за потврду неких дијалекатских особина које су пред нестанком, као и раније постављених изоглоса јер их данас није лако провјерити због промјена у језику, који је динамична структура, а ономастички слој по правилу је постојан (Crljenko, 1985: 99) и споро се мијења.

2. Поједини аутори су прије обраде ономастичке грађе[3] описали особине говора на испитиваној територији у виду исцрпне студије или краћег осврта (исп. нпр. Жугић, 2013, Frančić, 2003: 381). Будући да је дијалекатски опис српских говора Шипова већ представљен у монографији Цукут,

2021, у раду ће бити разматране дијалекатске особине које се одражавају у микротопонимима, што отвара простор за допуну закључака из поменуте дијалектолошке студије.

У питању је мали дио корпуса микротопонима издвојен приликом анализе топономастичке грађе[4] која је услиједила неколико година након објављивања монографског описа говора, тако да је добијен нови увид у распрострањеност појединих дијалекатских особина у микротопонимији. Грађа је прикупљана у оквиру теренских истраживања од 2015. до 2018. године за потребе израде дијалектолошке монографије о овим говорима, који припадају источнијој скупини сјеверозападног огранка херцеговачко-крајишког дијалекта[5], а након тога допуњавана је циљаним испитивањима све до краја 2024. године.

3. Поред непосредних теренских истраживања, приликом сакупљања микротопонима кориштени су катастарски пописи[6], који се одавно сматрају неизоставним изворима за испитивање локалних назива (Sekereš, 1973: 370, Frančić, 2003: 375) будући да су многи од њих данас непознати млађим нараштајима прије свега јер су ове терене још прије деведесетих година прошлог вијека захватили снажни депопулациони процеси, што је довело до тога да су поједина села данас потпуно напуштена, тако да овај слој лексике са својим значењима већ пада у заборав. Кориштење катастарских пописа има и своја ограничења. У овом раду огледају се прије свега у томе што микротопониме није биљежио испитивач са искуством теренских лингвистичких истраживања, тако да није сигурно да ли је гласовни лик неког микротопонима добро забиљежен у архивама, али је то накнадно провјеравано на терену. Осим тога, постоје поуздано забиљежени подаци о гласовним особинама српских говора Шипова, те се кориштењем других извора поред катастарске грађе може сакупити поуздана база за истраживање.

4. У семантичком погледу издвојени микротопоними су разноврсни. Мотивисани су конфигурацијом терена, изгледом и положајем тла, биљним

[4] Поред сваког микротопонима у раду наведене су ознаке пунктова у којима је сакупљена грађа: *Бȁбићи* (Ба), *Бе̏шњево* (Бе), *Бр̏до* (Бр), *Вȁган* (Ва), *Вȍдица* (Во), *Волáри* (Вл), *Врȁжић* (Вр), *Гр̏бавица* (Гр), *Дрȁгнић* (Др), *Дрȁгнић Пòдови* (ДП), *Кȍзила* (Ко), *Лȉповача* (Лип), *Лȕбово* (Луб), *Мȕјићи* (Му), *Нȁтпоље* (Нат), *Óлићи* (Ол), *Пљ̏ева* (Пљ), *Пòдобзȋр* (Под), *Прȉбе̄љци* (При), *Сарúћи* (Сар), *Сокȍлац* (Со), *Стр̀дјице* (Стр), *Стȗпна* (Ст), *Чȉфлук* (Чи).

[5] О изоглосама које раздвајају поддијалекте и огранке херцеговачко-крајишког дијалекта види у Ивић, 1985: 138 и Драгичевић, 1986: 228; 2001: 85–87.

[6] Пописе катастарских честица на територији Шипова за потребе овог истраживања Филолошком факултету у Бањој Луци уступила је Републичка управа за геодетске и имовинско-правне послове Републике Српске.

врстама карактеристичним за именоване терене, те различитим људским дјелатностима и траговима живота на неком простору. У топономастичкој грађи која је сакупљена углавном су се рефлектовале гласовне особине говора (исп. Jelenović, 1973: 158–159; Frančić, 2003: 382) од којих су поједине већ лексикализоване у микротопономији Шипова (премда степен лексикализације није лако одредити јер понекад опстаје више гласовних ликова исте ријечи), а односе се на вокалске супституције, рефлексе вокала јат, замјене сонаната и консонаната условљене различитим асимилационим и дисимилационим процесима, те судбину новог јотовања и старе групе *stj.

5. Помјереност артикулације вокала и њихове замјене другим вокалима представљају изразиту особину вокализма западних српских говора (Петровић, 1973: 31–43; Дешић, 1976: 34–54; Драгичевић, 1986: 45–54). Најчешће су биљежене међусобне замјене вокала *о*, *а*, и *е* у ванакценатској позицији, у првом слогу након акцентованог[7] и у сусједству сонаната (Рамић, 2004: 459–460). Узроци вокалских супституција могу бити асимилациони или дисимилациони процеси унутар ријечи, тј. гласовно прилагођавање сусједном слогу, или разједначавање од њега, али и неки други лингвистички и ванлингвистички фактори.

5. 1. У говорима Шипова затварање артикулације кратког вокала *а* понекад води до супституције ***а>е***[8] најчешће иза кратког акцентованог слога, што се одражава у фонетском лику микротопонимâ *По̏јетӣште* (Бе) и *Потпо̏ја̄та* (Ба)[9], добијених од општесловенског апелатива (Skok II: 696) са основним значењем ‘стаја’. У микротопонимији опстају и ликови без вокалских супституција: *По̀ја̄тӣште* (Ба, Гр), *Потпо̀ја̄та* (Гр, Љу, Пл).

Иста супституција забиљежена је и у лику турцизма *Ѐрмен* (Љу), који је означавао важан дио сваког мањег насеља или окућнице јер се ту одвијало „млаћење” жита. Много је фреквентнији лик *Ѐрман* (Ба, Бе, Ва, Во, Вл, Гр, ДП, Лип, Луб, Љу, Нат, Пљ, Под, При, Сар, Стр, Ст, Чи). О гласовном лику микротопонима *гумно* в. т. 13. 3.

5.2. Отворенија артикулација вокала *е* резултирала је супституцијом ***е>а*** у лику микротопонима са придјевском основом *Бје̏љавина* (Му), по-

[7] Отворенији изговор вокала *е* у правцу вокала *а* регистрован према слушном утиску у говорима Шипова експериментално је провјерен у позицији уз сонанте. Релативно правилан распоред форманата упућује на глас *ə* (Цукут, 2021: 31–32), тј. на редукцију иза акцентованог слога.

[8] *ба̨ца̀на*^{e}*к*, *ја̀*^{e}*м*, *пӣја*^{e}*н*, *пӣја*^{e}*ница*, *пр̏ега*^{e}*ча*, *сӣја*^{e}*лица*, *сӣја*^{e}*ло се*, *сӣја*^{e}*ти* / *пӣјевица*, *пр̏ӣјетељу*, *пр̏ӣјетӣља* (Цукут, 2021: 25);

[9] Драгичевић је у Лици забиљежио лик *појета* (1986: 48).

ред којег опстају и различите форме изговорене без вокалске супституције *Бје̏љевина* (Ва), *Бје̏љевине* (ДП, Стр). Мотивисаност микротопонима бојом најчешће произлази из карактеристика пјесковитог или каменитог тла.[10]

Иста супституција забиљежена је и у лику микротопонима *Стр̀ажбаница* (Вр, Лип), уз који се реализује и лик *Стр̀ажбеница* (Вр, Сар, Стр). Основа овог микротопонима представља прасловенски војнички термин *storgb (Skok, III: 342–343), који је често биљежен у топономастичким истраживањима и означава ‘узвишење, брдо, врх’ за надзор терена, што је била намјена неких локалитета (Šprljan, 2018: 181; Jelenović, 1973: 198).

5.3. Затворенија артикулација вокала *а* у правцу *о* довела је до супституције ***а > о***, која је забиљежена и у другим крајевима (исп. Козомара, 2016: 617), а у испитиваном микротопономастикону потврђена је у лику *Вр̀точе* (Луб), који означава удубљење типично за крашке крајеве какав је и шиповачки, али је у два пункта забиљежен и лик *Вр̀таче* (Бе, Гр).

Апелативски микротопоним *Л̀ивада* (Пл, Ст, Чи), са деминутивном формом *Лива́дак* (Стр, Ст Бе, Ва, Вр, ДП, Луб), забиљежен је и у фонетској реализацији *Л̀ивода* (Стр), какву је регистровао још Решетар 1907. године (према Дешић, 1976: 35), а касније и други истраживачи западнијих штокавских говора.

Микротопоним *Кр̀иваје* (Ба) има и варијанту *Кр̀ивоја* (Лип), у којој се огледа вокалска замјена.

Иста супституција формирала је ликове микротопонимима *Р̀ожовȋште* (Лип) и *Р̀ожовина* (Под), код којих је супституисан вокал под акцентом, а уз њих опстају и ликови без супституција: *Р̀ажевȋшта* (Стр), *Р̀ажовȋште* (Луб), (Нат, Пл, Сар), *Р̀ажовȋшта* (Лип).

Поред микротопонимâ *Ом̀арика* (Пл), *О̏мȃр* (Гр, ДП, Ба, Ва, Вл, Пл, При, Ст, Чи), *Ом̀арић* (Вл, Пл, Ст), у значењу ‘ситна гора, смрчева, гај...’ (Skok, II: 555), забиљежен је и лик *Ом̀орић* (Пл).

5.4. Отворенији изговор вокала *о* у правцу вокала средњег реда *а* најчешће се у говорима Шипова такође јавља иза акцентованог слога и може довести до супституција ***о>а***[11], а исту појаву биљежили су и бројни други испитивачи (Пецо, 1964: 38; Петровић, 1973: 39; Дешић, 1976: 41; Драгичевић, 1986: 62; 2010: 235 и др.). Ова супституција регистрована је у распрострањеном девербалу *Пр̀оган* (Ба, Стр), који може бити и други дио двочланих микротопонима: *Вр̀анића пр̀оган* (Лип), *Л̀азукића пр̀оган* (Лип), *М̀иловачкȋ пр̀оган* (Лип), *Бр̏ђанскȋ пр̀оган* (Лип), али је забиљежена и ва-

[10] У другим крајевима основа придјева *бијел* у неком називу може указати на дуго задржавање снијега на одређеној територији (Цицмил-Реметић, 2013: 642).

[11] Нпр. *п̀аражак* (Цукут, 2021: 21).

ријанта *Прȍгон*[12] (Ва, Луб, Чи). Овај микротопоним раније је означавао пут или пролаз којим се гони стока (Crljenko, 1985: 10)[13] и веома је чест у микротопонимији других крајева (Jelenović, 1973: 261; Стојановић, 2010: 763; Ћирић, 2018: 832).

Ову супституцију одражава и лик *Њȉјавице* (Вл), забиљежен у истом пункту као и лик без супституције *Њȉјовица* (Вл), а употребљава се у значењу ‘туђа њива, њихова њива’.

Девербал *Склȁп* (Вл, Сар, Чи) јавља се уз ликове *Склȏп* (Бе, Пл, Чи) и *Склȏпови* (Чи), који имају значење ‘састав спој’ (РМС) и указују на облик и конфигурацију терена. Ова супституција може бити и аналошког поријекла према несвршеном виду *склапати*, а забиљежена је у оквиру акцентованог слога.

Врло распрострањен микротопоним *Кȏнопљȉште* (Ба, Ва, Нат, Пл, Во, Љу, При, Со, Стр, Вр, Лип, Луб, Гр, Ст, Чи) у значењу мјеста (на шта недвосмислено указује суфикс *-иште*), на којем се узгајала конопља за израду одјеће у многочланим породичним заједницама, које су се на неким дијеловима ове територије одржале до осамдесетих година прошлог вијека[14], забиљежен је и у фонетској варијанти са супституцијом: *Кȏнапљȉшта* (Под).

Код сложенице *Крȉводо̄* (При, Стр, Ва), којом се указује на положај терена, спојни вокал *о* може бити супституисан вокалом *а*: *Крȉвадо̄* (Стр).

5.5. Вокалске супституције у микротопонимима нису досљедне јер су у сваком пункту забиљежени и ликови без супституција. У односу на грађу забиљежену у монографији о српским говорима Шипова, гдје се вокалске супституције јављају у ванакценатским позицијама, у микротопонимији су регистроване и код вокала под акцентом.

6. Фонетски лик *Сатȕлија* (Пљ) одражава промјену ***у* > *а***, а у истом пункту забиљежен је и лик *Сутȕлија* (Пљ) са латинском основом *sanctus* (в. Šimunović, 2005: 123), која је дио синтагме са именом светитеља (lat. sanctus Elias, тј. Свети Илија) и често означава простор око старе цркве. На нашем подручју ова основа прилагођена је као формант *сут-* добијен фонетским путем након деназализације назала у < ǫ < an (Лома, 2001: 25). Овај микротопоним по своме је постању изразито стар и забиљежен је само у једном пункту на територији Шипова, али је прилично распрострањен, не само на

[12] Око Ровиња забиљежен је лик *Прегањ* (Crljenko, 1985: 108).

[13] Мјештани апелативом *прогон* данас називају било какав пролаз кроз шуму, дио територије којом се може превазићи нека баријера коју прави рељеф, или нпр. предио обрастао густом шумом са једним огољеним пролазом. Прогон може бити и резултат људског дјеловања на питомијем дијелу територије на којем га је могуће направити.

[14] Многи информатори чувају у живом сјећању процес израде одјеће – од сијања конопље преко њене примарне обраде до добијања нити за ткање – јер су активно учествовали у њему.

обалама Јадранског мора него и у унутрашњости штокавске територије. Да ли је овдје у питању најранији хришћански слој у микротопонимији или један од миграционих наноса који можда и не потиче од хагионима, не може се поуздано рећи будући да је територија Шипова била „прелазна област првог реда, у којој се укрштају миграциони путови" а многе породице су на ову територију у првом таласу миграција у V вијеку досељене из Санџака и из Херцеговине, али се не може прецизно утврдити да ли су дошли директно из старе постојбине јер су се миграције одвијале етапно (Скарић, 1918: 245). Нешто је познатији период другог таласа миграција од друге половине XVI вијека захваљујући турским пописним дефтерима, међутим, поријекло становништва у овом крају, као ни у другим дијеловима западне Босне, није сасвим разјашњено (Васић, 1963: 233–234). У неким крајевима овај назив представља оронимски апелатив којим се именују узвишења и врлети као нпр. у Црној Гори (Лома, 2001: 25–37) и врло често има различите фонетске реализације.[15] У микротопономастикону Шипова назив означава пашњак и шуму на узвишењу, тако да се вјероватно ради о апелативу са значењем врлети, узвишења и сл. јер на наведеним локалитетима мјештани не помињу постојање сакралне грађевине нити предање о томе.

7. Приликом теренских испитивања територије Шипова и код најстаријих информатора у спонтаном везаном говору забиљежени су ликови: *гр̏об*, *гр̂обље*, *на̀ гро̄бље*, *у̀ гро̄бље*, *гр̂обљу*, *на̀ гро̄бљу*, у *гр̂обљу*, *гр̂обља*, *на̀ гроп*, а форме у којима се чувају трагови промјене ***ро>ре*** остале су само у сјећању млађих становника да су тако некада говорили њихови преци (в. Драгичевић, 2012: 175 и Цукут, 2021: 22). Ова промјена забиљежена је и у многим другим говорима, како херцеговачко-крајишким, тако и средњобосанским (Brozović, 1966: 134; 2007: 37). У микротопонимији Шипова сачували су се бројни називи са очуваном групом *ре*[16]: *Грѐбље* (Под, Љу), *Сȕгреб* (Лип), *Ѝадгрѐбље* (Љу), *Пòдгрѐбље* (При, Сар, Вл), *За̀грѐбље* (Вл, Љу), *Чѐдаров грѐб* (Ба), *Чàушѐв грѐб* (Чи), *Турскѐ грѐбље* (Љу), *Бијѐлѐ грѐбље* (Бе), што представља директну допуну резултатима теренских дијалектолошких истраживања током којих није била забиљежена ниједна потврда промјене *ро>ре*, што показује да је микротопономастикон неког краја чувар дијалекатских особина које нестају. Овај говорни комплекс представља прелазни идиом јер заузима простор најисточнијег дијела западне Босне, а граничи се и са икавским говорима западне Херцеговине (Цукут, 2021: 14–15), дакле са становништвом других конфесија код којих је ова промјена досљедније биљежена.

[15] Лома из прегледа литературе наводи сљедеће: *сутулија*, *сунтулија*, *сунталија*, *сунтулије* (2001: 28).

[16] Основа је глагол **grebti* у значењу 'копати, згртати' (Лома 2013: 68–69).

8. У микротопономастикону Шипова замјене рефлекса некадашњег вокала јат (ѣ) одраз су стања које је потврђено у говорима на овој територији. Поред ијекавских рефлекса дугог и кратког јата забиљежени су поједини контактни икавизми и лексички ограничени екавизми[17].

8.1. Икавска замјена одражава се у лику аугментативне форме оронима *брије̏г* који гласи *Брѝжина* (Вл), али је доста распрострањенији екавизам *Брѐжина* (Луб, Му, Нат, Под, Стр, Чи).

Поред лика девербала *На́вје̏с* (Луб, Сар, Со, Стр, Чи) забиљежен је и икавизам *На́вис* (Вл) од глагола *висити* (Skok, III: 596–597)[18].

Општесловенски апелатив *стије̏на* (Skok, III: 334–335) потврђен је као основа икавизма *За̀стӣње* (Вл). Један од продуктивнијих префикса у првом дијелу микротопонима указује на то да се објекти именују посредно у односу на неки други објекат.

Икавизам је забиљежен и у двочланом микротопониму *Цвӣће до̑* (При).

8.2. Лексички ограничен екавизам у микротопонимији овога краја јесте форма радног гл. придјева глагола *горје̏ти*, која се јавља као први члан двочланих микротопонима и указује на девастацију или девегетацију неке парцеле: *Изго̀релӣ до̑* (Ва, Лип), *Изго̀рела̄ до̀лина* (Гр), *Прого̀релӗ до̀лине* (Пљ). Такав изговор приликом теренских дијалектолошких испитивања забиљежен је код најрепрезентативнијих информатора, док се код млађих чешће јављају икавизми (Цукут 2021: 42–44), тако да екавски рефлекс у овим ликовима по свему судећи наставља да живи још само у микротопонимији.

Једино као дио микротопономастикона опстају и екавизми *Зле́дак* (Стр), *Озле́дак* (Стр), (РМС: *злед* ‘озледа’, СЈ: *злиједити*, *злиједим*) будући да је такав екавизам приликом дијалектолошких испитивања забиљежен само једном у форми гл. пр. радног *озледио* (Цукут, 2021: 42), такође код врло репрезентативног информатора. Својим значењем може указати на неприступачан терен, неплодно земљиште и сл.

[17] Од нестандардних икавизама у српским говорима Шипова најраспрострањенији су контактни, који су ограничени на фреквентне ријечи *дид* и *дви* (Цукут, 2021: 43–44), за које се може рећи да су лексикализоване, а познате су и у другим ијекавским говорима на граници са сусједним икавским идиомима (Драгичевић, 2012: 173, Рамић 2010: 94).
Уобичајени су и неки лексички ограничени екавизми распрострањени у другим јекавским говорима (Пецо, 1966–1967: 288; Петровић, 1973: 51, 55; Дешић, 1976: 119; Драгичевић, 2007: 339; Козомара, 2016: 53).

[18] Исп. икавизам *зависе* са истом основом у Цукут, 2021: 43.

9. Резултати најновијих дијалектолошких испитивања говора сјеверозападног огранка херцеговачко-крајишког дијалекта показују да се велар *х* под утицајем посредника који шире норму стандардног језика донекле реинтегрисао у сугласнички систем (Драгичевић, 2007: 343; 2014: 566; Козомара, 2016: 61–62), међутим, у ликовима неких микротопонима *х* изостаје у иницијалној и медијалној позицији.

9.1. Апелативи турског поријекла *хан* и *харман* редовно се изговарају без иницијалног *х*: *А́нови* (Ба), *А̀рман* (Ба, Бе, Ва, Во, Вл, Гр, ДП, Лип, Луб, Љу, Нат, Пљ, Под, При, Сар, Стр, Ст, Чи), *А̀рмен* (Љу), *Арма̀нчић* (Нат).

Затим, микротопоним *Ѐлдовӣште* (Луб) такође је приликом теренских дијалектолошких истраживања забиљежен без иницијалног *х* (Цукут, 2021: 53). Суфикс *-ište* указује на то да је у питању мјесто на којем се гајила хељда.

Апелативни микротопоним *Рӣд* (Стр) словенског је поријекла у значењу ‘стијена, голо брдо’ (РМС) и овом приликом забиљежен је само у једном пункту.

Доста је распрострањенији фитонимски микротопоним *Рӣст* (Нат, Гр, Лип, При, Вл) и бројни други микротопоними са истом основом: *Ра̀стӣк* (Ба, Вр, Гр, Му, Стр, Ст, Чи, Вл), *Ра̀стӣћ* (Гр, Лип, Стр), *Ра̀стићи* (Вр, Му), *Ра̀стовача* (Пљ, Сар), *Ра́стови* (Ба, Нат, Гр, Бе, Под), *Рӣшће* (Вр, Пљ, Со), *Расти́ци* (Стр), *По̀дра̄ст* (Стр).[19]

9.2. У медијалној позицији забиљежено је губљење фрикатива *х* код микротопонима са основом *грах*: *Гра̀о̄вка* (Ба), *Гра̀овӣште* (Ва, Гр, Пљ, Љу, Стр), *Гра̀орӣште* (Пљ), *Гра̀вӣште* (При).

У микротопониму *Ма́ови* (Пљ) фрикатив *х* такође је изгубљен без трага. Како се из објашњења информатора може закључити, ово је плурална форма именице *мах*, која означава ширину откоса дуж цијеле ливаде, те се очигледно ради о великом простору за кошевину.

10. У српским говорима Шипова супституент старих сугласничких скупина **st’* (**sk’*) углавном је секвенца *шт* код именица на *-иште*[20], међутим, у неколико пунктова забиљежени су такође и ликови: *о̀гњӣшће*,

[19] У катастарским архивама пописивачи су врло често писали иницијално *х*, тј. на неки начин „поправљали” и приближавали стандарду оно што су мјештани изговарали, у чему се огледа једно од највећих ограничења испитивања микротопономастикона на основу катастарских извода.

[20] Нпр. *бу̀нӣште*, *годи́шта*, *го̀дӣште*, *дво̀рӣште*, *збо̀рӣште*, *кѐтенӣште*, *ко̀сӣште*, *кӯћӣште*, на *Млѝнӣшта*, на *Млѝнӣшту*, *о̀гњӣште*, *о̀гњӣштем*, *о̀гњӣшту*, *сѝрӣште* (Цукут, 2021: 67).

на *ȍгњȗшћу* (Цукут, 2021: 67). Сличне потврде шћакавизама могу се наћи и у микротопонимији овога краја. Код именица на *-иште*, које примарно означавају мјесто, то су примјери *Ла̏ђȗшће* (Вл) (‘мјесто за везивање чамаца на ријеци’), *Се̏лȗшће* (Вл) (‘насеобина, мјесто на које су стигли досељеници’), *Вȉлȗшћа* (Вл) (‘пребивлиште вила’), *Ја̏рчȗшће* (Бе) (изведеница од именице *јарак*, ‘корито којим је некад текла вода’ (исп. Jelenović 1973: 284)).[21] Ако се узму у обзир све потврде микротопонима са суфиксом *-иште* у овим говорима, може се закључити да су замјене у *шт* неупоредиво чешће (*А̏мбарȗште*, *Вȉгњȗште*, *Збо̏рȗште*, *Ко̀либȗште*, *Ко̀лȗште*, *Ко̀шарȗште*, *Кȕћȗште*, *Мли̏нȗште*, *Пла̀ндȗште*, *Се̏лȗште*, *Ста̀јȗште* итд.), што потврђује резултате дијалектолошких испитивања према којима је појава секвенце *-шћ-* лексички ограничена.

Двојство рефлекса сугласничких скупина **st’* (**sk’*) забиљежено је и код микротопонима *Кљéштевина* (Чи), *Клéштевина* (Чи), *Клéштевине* (Чи), *Кљéштевине* (Чи) према *Клéшћевина* (Чи), *Кљéшћевине* (Чи), ‘клешта’ (РМС), те код ономатопејског хидронима *Крúшталовац* (Во), мотивисаног звуком воде на извору, који је исти информатор изговорио са секвенцом *-шћ-*: *Крúшћаловац* (Цукут, 2022: 379).

11. Секвенца *-жд-* сачувана је у микротопониму *Ме̏ждȃк* (ДП), који означава границе посједа, али и простор са растињем, жбуњем, живицом када има апелативно значење (исп. Лома, 2013: 143–144). Далеко је фреквентнији микротопоним *Ме̏ђа* (Вл, Гр, Луб, Пљ, Под, Стр, Чи), са својим деминутивним и аугментативним, те плуралским формама: *Ме̏ђица* (Чи), *Ме̏ђе* (Ба, При, Ва, Пљ), *Ме̏ђице* (При, Лип), *Ме̏ђине* (Вл).

12. Дијалекатске појаве у вези са новим и јекавским јотовањем које се огледају у микротопонимији одговарају општем стању у овом, али и другим западним ијекавским говорима.

12.1. У ликовима збирних именица *Мр̏а̄мо̄рје* (Љу) и *По̏дмрамо̄рје* (Љу), које означавају средњовјековно гробље са каменим стећцима, односно објекат чији се положај одређује према том гробљу, огледа се аналошко јотовање према принципу јотовања лабијала (в. Петровић, 1973: 78). Забиљежен је и лик *Мр̏а̄мо̄рје* (Гр, При).

12.2. У микротопонимима *Дивȁкиња* (Сар) и *Ди̏вја̄ ја̏бука* (Лип), који су мотивисани сортом воћа, забиљежено је одсуство новог јотовања лабијала (в. Петровић, 1973: 78 и тамо наведену литературу, Дешић, 1976: 164;

[21] Радмила Жугић назив *Јарчиште* сврстава међу микротопониме зоонимског поријекла (Жугић, 2013: 106).

Драгичевић, 1986: 107). Ова појава забиљежена је само код најрепрезентативнијих информатора[22] и очигледно је пред нестанком, тако да је потврда у микротопонимији њен важан траг.

12.3. Јекавско јотовање одражава се у микротопонимима са зоонимом *медвјед* у основи: *Међéђак* (Луб) и *Међеђа̄ дȍлина* (Лип).

13. У ликовима бројних микротопонима рефлектовали су се разни гласовни процеси асимилационог и дисимилационог типа, који захватају сонанте и консонанте (исп. Павловић 1973: 481–487), а подразумијевају међусобне замјене гласова.

13.1. Неутрализација опозиције *л* и *љ* (Лома, 2013: 271) рефлектује се и на микротопонимију овога краја[23] па се тако јављају ликови *Грȍмиле* (Ба, Луб, Му, Нат, Пљ, Ст, Вл, Со), *Громȉлаче* (ДП, Лип, Нат), *Грȍмилица* (Гр), *Грȍмилице* (Љу, Нат, При, Со, Бе), *Громȉлача* (Гр, Љу, Стр, Вл, Ва), али и *Громȉљача* (Под), *Громȉљаче* (При) у значењу ‘гомила’ (РМС).

Топоним *Чуклић* има различите гласовне реализације: *Го́рњӣ Чу̑кљић* (Гр) и *До́њӣ Чу̑клић* (Гр).

Исти гласовни процес забиљежен је и у пару *Па́леж* (ДП, Нат, Пљ) / *Па́љеж* (Под) (РМС: ‘паљевина, мјесто опустошено од пожара’[24]).

Неутрализација опозиције *л* и *љ*, која увијек иде у корист *љ*, резултат је асимилационих процеса према палаталном консонанту у једном од сусједних слогова.

13. 2. Забиљежено је нешто више потврда неутрализације сонаната *н* и *њ* у микротопонимији Шипова и то у двојству ликова: *Кȍтунӣште* (Му) и *Кȍтуњӣште* (Ба) (термин који је вјероватно у вези са обрадом конопље, од основе *котун* у значењу ‘јако памучно предиво’);

Кȅтенӣште (Луб, Му, Пљ, Сар, Ст, Чи) и *Кȅтењӣште* (Вр) (‘мјесто на којем се узгајао лан или кетен’);[25]

Вага́нац (Ва, Љу, При) и *Вага́њац* (Љу), *Вага́њци* (Сар) (хидроним у мјесту *Ваган*[26]);

[22] На територији Шипова забиљежене су сљедеће потврде: *дȉвӣ* кр̏ма̄ди, *дȉвје̄* д^{и}је́те, *дȉвје̄* сви̑ње, кр́мци *дȉвјӣ*, *дȉвјӣ* кр́мци (Цукут, 2021: 61).

[23] У грађи из монографије *Српски говори Шипова* забиљежено је: из *Вр̀љ^{и}ке̄*, *кȁндӣљ*, *кȕтљачо̄м*, *сто̀љња̄к*, *таљи́ре*, *таљи́ри*, али се може чути и лик *тȁлӣр*, *тали́ри* (Цукут, 2021: 53).

[24] Црљенко сматра да је у основи овог микротопонима апелатив *лаз* у значењу њиве која је добијена крчењем шуме (Crljenko 1985: 109)

[25] У бројним пунктовима забиљежен је и микротопоним *Ланиште* (Ва, Лип, Вл, Нат, Пл, Сар, Стр, Ст, Под, Др, Чи).

[26] Исти топоним забиљежен је и у Јаћимовић–Петровић, 2003, а Шпрљан је забиљежила

те *Цȉганскā рâван* (Ва, Стр), *Цȉганскā дȍлина* (Љу) према *Цȉганьскō врȅло* (Бе), *Цигàньскā дȍлина* (Лип, Под), *Цигàньскā грȏбља* (При);

док двојство не постоји код микротопонима: *Смȉљањићка* (Луб).[27]

Микротопоним *Глȉнȉшта* (При) у значењу ‘иловача, врста земље’ чест је апелатив у микротопонимији. Етимолошки исто значи и микротопоним *Гњúла* (Лип, Му, Под), код којег је дошло до метатезе *л* и *н* од прасл. *glina, *gnil, а затим је *н* дало *њ*, како наводе Дуња Брозовић Рончевић (2000: 13) и Александар Лома (2013: 57–58). Овакав лик није нарочито заступљен у словенској микротопонимији, али тамо гдје је забиљежен, најчешће означава плодно земљиште (Šimunović 2004: 42).

13.3. Замјена сонаната м усљед асимилационо-дисимилационих процеса како би се разбила назална група *-мн-* забиљежена је у микротопониму: *Зȁгȗвна* (Ст). Исти процес забиљежен је и у микротопониму *Зúмљача* (Во) за групу *-мњ-*, премда је забиљежен и лик *Зúмњача* (Под, Ва), у коме група опстаје. У питању је највјероватније сорта јабуке или крушке (Skok, III: 655).

13.4. Упрошћавање иницијалне сугласничке скупине *пч* рефлектује се у микротопониму *Ч̀елињāк* (Ва), а иста група у медијалној позицији остварује се као *-вч-* у примјеру *Кȍвчалица* (Пљ).[28]

13.5. Антропонимски топоним *Цáферовац* (Бе), којим се именује пашњак и простор под шумом, реализује се у истом пункту и у лику *Цáперовац*. Оваква супституција гласа *ф* није данас честа у западним српским говорима (Козомара, 2016: 642), као што су показивали резултати ранијих истраживања.

13.6. Асимилација по мјесту творбе рефлектује се у лексикализованом лику *Шљȅме* (Му) са значењем ‘врх’, док лик *сљеме* није познат ни као апелатив.

13.7. Дејство хаплологије код именице *кукуруз* огледа се и у микротопонимији: *Кȗрузовац* (Луб), *Кȗрузовина* (Стр, Под).

13.8. Различита асимилациона и дисимилациона прилагођавања сона-

микротопоним *Вагански вр* (2018: 133) (највиши дио Велебита).

[27] На терену је такође забиљежено двојство: *варȅњкē*, *варȅњку*, *једúњак*, *очењāш*, те *бȗнȉште*, *јâнци*, *јâнце* и *дгнȉште* (Цукут, 2021: 52).

[28] У материјалу из монографије наведено је *кȍвча*, *скȍвчāта*, *скȍвчāш*.

ната и консонаната која се одражавају у микротопонимији рјеђе су биљежена у резултатима новијих истраживања сјеверозападних ијекавских говора него у монографијама из седамдесетих и осамдесетих година прошлог вијека, тако да је њихово чување у микротопонимији важно јер представља трајни траг ових процеса.

Литература

Васић, 1963: М. Васић, Етничка кретања у Босанској крајини у XVI вијеку, Сарајево: *Годишњак друштва историчара Босне и Херцеговине*, XIII, 233–250.

Дешић, 1976: М. Дешић, Западнобосански ијекавски говори, Београд: *Српски дијалектолошки зборник*, XXI, Београд, 1–316 + 4 карте.

Драгичевић, 1986: М. Драгичевић, Говор личких јекаваца, Београд: *Српски дијалектолошки зборник*, XXXII, Београд, 7–238 + карте.

Драгичевић, 2001: М. Драгичевић, Најзападнији српски говори данас, Бања Лука: *Зборник за српски језик, књижевност и умјетност*, I, Књижевна задруга, 79–89.

Драгичевић, 2007: М. Драгичевић, О говору Срба Бање Врућице крај Теслића (фонетске и морфолошке особине) I, Београд: *Српски дијалектолошки зборник*, LIV, 323–401.

Драгичевић, 2012: М. Драгичевић, О говору Срба села Мујџићи из западне Босне, Београд: *Српски језик*, XVII, 171–189.

Драгичевић, 2014: М. Драгичевић, О важнијим особинама сугласничког система говора јањских Срба из југозападне Босне, Београд: *Српски језик*, XIX, 561–576.

Ивић, 1985: П. Ивић, *Дијалектологија српскохрватског језика*, *Увод и штокавско наречје*, друго издање, Нови Сад: Матица српска.

Жугић, 2013: Р. Жугић, *Микротопонимија доњег слива Јабланице (семантичкотворбени аспект)*, Београд: Институт за српски језик САНУ.

Јаћимовић–Петровић, 2003: М. Јаћимовић Миодраг, Д. Петровић, *Ономастика Качера*, Београд: Библиотека Јужнословенског филолога, Институт за српски језик САНУ.

Козомара, 2016: Д. Козомара, Фонетске и морфолошке особине српских посавских говора између Врбаса и Укрине, Београд: *Српски дијалектолошки зборник*, LXIII, 581–733.

Лома, 2001: А. Лома, Сутиван, Сутулија, Суноврат. Лексички трагови раног паганско-хришћанског прожимања на старосрпском тлу, *Култ светих на Балкану*, Крагујевац: Лицеум 5.

Лома, 2013: А. Лома, *Топонимија Бањске хрисовуље*. Београд: Српска академија на-

ука и уметности – Одбор за ономастику – Библиотека ономатолошких прилога.

Павловић 1973: З. Павловић, Дијалекатске црте у називима микротопонимског типа, Београд: *Јужнословенски филолог*, XXX (1–2), 481–488.

Петровић, 1973: Д. Петровић, *О говору Змијања*, Нови Сад: Матица српска.

Пецо, 1964: А. Пецо, Говор источне Херцеговине, Београд: *Српски дијалектолошки зборник*, XIV, 1–200.

Пецо, 1966–1967: А. Пецо, Јекавске оазе у западној Херцеговини, Београд: *Јужнословенски филолог*, XXVII/1–2, 267–306.

Рамић, 2004: Н. Рамић, Артикулационе вредности вокала у ванакценатској позицији, Београд: *Српски језик*, 9/1–2, 457–461.

Рамић, 2010: Н. Рамић, *О јатовским изоглосама*, Крагујевац: ФИЛУМ.

РМС: *Речник српскохрватскога књижевног језика*, I–VI, Нови Сад – Загреб.

Савић, 2022: С. Савић, Из ономастике Заплања – микротопонимија заплањског села Тасковићи, *Језици и културе у времену и простору*, тематски зборник, 217–226, Београд: Институт за српски језик САНУ.

Скарић, 1918: В. Скарић, Поријекло православнога народа у сјеверозападној Босни, Сарајево: *Гласник Земаљског музеја у Босни и Херцеговини*, XXX, 219–265.

СЈ 1852: В. Стефановић Караџић, *Српски рјечник*, Сабрана дела Вука Караџића, Београд: Просвета, https://digitalna.nb.rs/view/URN:NB:RS:SD_9DEC1C3600EED0C622AE737B757C2503.

Стијовић, 1997: С. Стијовић, Развој српске ономастичке науке у последњој четвртини века, Београд: *Јужнословенски филолог*, LIII, 205–210.

Стојановић, 2010: Р. Стојановић, *Црнотравски речник*, Београд: *Српски дијалектолошки зборник* LVII.

Ћирић, 2018: Љ. Ћирић, *Речник говора Лужнице*, Београд: *Српски дијалектолошки зборник* LXV/2.

Цицмил Реметић, 2013: Р. Цицмил-Реметић, Придевске основе у топонимији Пивске планине, *Годишњак за српски језик*, ур. Јордана Марковић, Ниш: Универзитет у Нишу, Филозофски факултет, 633–648.

Цукут, 2021: С. Цукут, Српски говори Шипова, Београд, *Српски дијалектолошки зборник*, LXVIII, 1–158.

Цукут, 2022: С. Цукут, Хидроними Шипова, Београд, *Српски језик*, XXVII, 375–383.

Brozović, 1966: D. Brozović, O problemu ijekavskošćakavskog (istočnobosanskog) dijalekta, Zagreb: *Hrvatski dijalektološki zbornik*, br. 2, 119–208.

Brozović, Rončević 2000: D. Brozović Rončević Dunja, Nazivi za blatišta i njihovi toponimijski odrazi u hrvatskome jeziku, Zagreb: *Folia onomastica croatica* 8, 1–44.

Crljenko, 1985: B. Crljenko, Slavensko i poslavenjeno u toponimiji Istre, Split, *Čakavska rič 1*.

Jelenović ,1973: I. Jelenović, Mikrotoponimija dobrinjskog područja na otoku Krku, Zagreb: *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 3, 151–322.

Frančić, 2003: A. Frančić, Rečka mikrotoponimija, Zagreb: *Časopis instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 29: 373–389.

Sekereš, 1973: S. Sekereš, Antroponimija i toponimija slavonske Podravine, Zagreb: *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 3, 369–470.

Skok, I−III: P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

Šimunović, 2004: P. Šimunović, *Bračka toponimija*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.

Šimunović, 2005: P. Šimunović, *Toponimija istočnojadranskoga prostora*, Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.

Šprljan, 2018: N. Šprljan, Toponimija Nacionalnoga parka Paklenica, Zagreb: *Folia onomastica croatica*, 27, 123–205.

Slađana M. Cukut

MICROTOPONYMS OF ŠIPOVO AS A REFLECTION OF DIALECTAL PHONETIC FEATURES

The paper analyzes the microtoponyms of Šipovo, a settlement in the southwestern part of the Republic of Srpska and the western part of Bosnia and Herzegovina, which reflect the phonetic dialectal features of this area. Although not entirely consistent, mutual substitutions of the vowels *a*, *e*, and *o* in unstressed positions have shaped the phonetic forms of certain microtoponyms, while assimilation and dissimilation processes within words have also been reflected in local place names. The dialectal features preserved in the microtoponymicon provide a new perspective on the distribution of particular phonetic phenomena in this territory.

Keywords: microtoponymy of Šipovo, phonetic features of Serbian dialects of Šipovo, vowel substitutions, assimilation and dissimilation processes.